

«Vår versjon I»:

Fra fredelige Halden til helvete på Østfronten

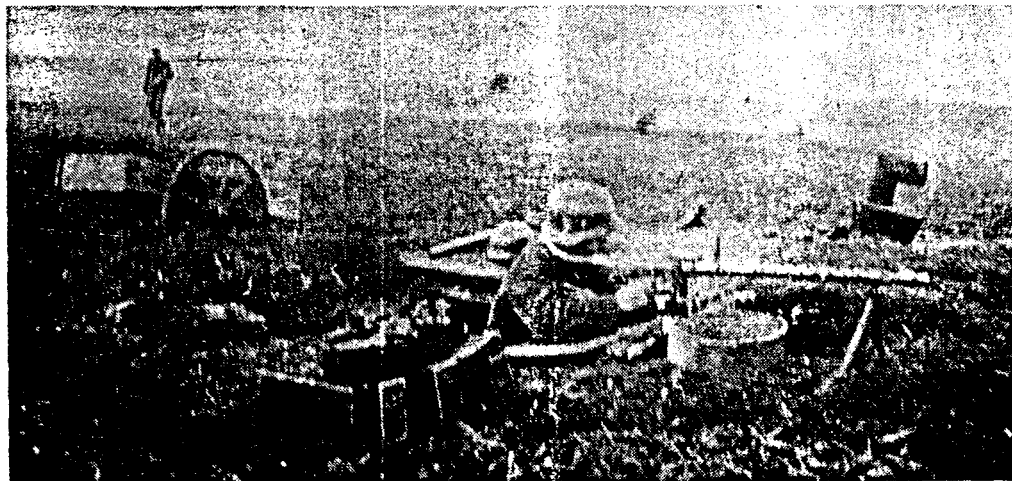
Halden Arbeiderblad har oppøkt to av dem som var med i miljøet «på den andre siden» under den annen verdenskrig. Vi har ikke gjort dette for at de i ettertid skal drive propaganda for sitt syn. Vi har heller ikke villet være fordømmende - 43 år etter at krigen sluttet.

Vi tror rett og slett at bildet fra disse årene ikke er fullstendig. Det er seierherrenes beretning som er tegnet ned - de var i stort flertall. Og for å forhindre enhver misforståelse. I «seierherrenes» krets er også Halden Arbeiderblad. Den som leser vår avis fra de første etterkrigsår kan ikke ha den ringeste skygge av tvil om det.

De gamle romere hadde et godt ordtak - audiatur et altera pars. Også den annen part skal høres. Og det er denne «annen part» vi vil skal komme til orde her. Så lenge etter tåler vi det. Og stort lenger kan vi heller ikke vente. Det tynnes i rekkene av folk fra «dengang».

Særlig den oppvoksende slekt - ja, alle som ikke har opplevd perioden 1940-1945 - bør ta med denne side av historien. For krigsgenerasjonen kan det også være nyttig balast.

- DE KJENNER MEG IGFJN

B.s kompani i stilling ved Mius på Østfronten. Det er en av hans kamerater som her er i skuddposisjon mot de russiske linjer.

Jeg begynte å jobbe i en Halden-bedrift dagen etter jeg sluttet skolen i 1936, jeg var fyllt 13 år. Jeg var i så måte priviligert blant mine kamerater som en av få som hadde fast jobb. Jeg begynte samtidig den tekniske aftenskolen som tok 3 år.

Jeg vokste opp i en gate på Sydsiden, vi var en stor guttegjeng som hadde egen fotballklubb og egen skibakke. Fattigdom og arbeidsløshet preget også familien i min gate, men jeg tror at vi ungene den gangen hadde det mentalt og fysisk bedre enn i dag. Jeg kom tidlig med i en av byens idrettsklubber og hadde tre fine år som idretts-

med å bygge opp den norske hær igjen - Meld deg til Regiment Nordland. Dette regimentet var tilsluttet Divisjon Viking og underlagt Waffen SS. Ingen av oss visste hva Waffen SS var. At Norge skulle bli selvstendig igjen virket fornuftig for meg den gangen. Uten å være motivert for militæret meldte jeg meg.

Innpå 800 norske ungdommer fulgte den parolen og ble sendt i pulje til Tyskland for utdanning. Vi skulle ikke settes inn på noen fronter om slike oppstod ble det sagt. Det var stille i Europa i januar 1941. Jeg ble utdannet i Elsass og i Graz i Østerrike. Det ble en kort tid.

ammunisjon og ikke minst brensel. Russerne hører vi kommer, vi fikk ikke engang sårede på disse turene til og fra stillingen. Vi lignet vel på pannekaker når vi krøp.

KRIGENS HELVETE

Russiske følere (2-3 mann) prøvde seg stadig på stillingene, et sted kom de seg gjennom uten at noen merket det. Kompanisjefens bunker, han selv og 2 mann ble drept. Det angikk ikke oss, det var et annet kompani.

7. februar blir en katastrofe for vår lille gruppe, i løpet av noen minutter mister vi 3 mann. Tyskeren maveskudd og dør i

Med nordmenn for
NORGE!

Nasjonal Samling satte i gang en kraftig propaganda-offensiv høsten 1940. Her er en av plakaten. Vårt intervjubjekt var en av dem som meldte seg inn i Nasjonal Samling den høsten. I alt var det rundt fem hundre NS-medlemmer i Halden under krigen.

1500 NORSKE GRAVER PÅ ØSTFRONTEN

I mørket kommer transporten, en liten russerhest med sekker på bena mot støy og en smal liten slede. Tyskeren pakkes godt inn i teltduk, Harald som lever ennå, i tepper. Harald blir liggende oppe på den døde. Slik drar de vekk fra fronten. Det var trist å ta farvel med Harald, en prima gutt. Hollenderen blir hentet senere på natten, hans skader var ikke livstruende.

Noen måneder senere er jeg den eneste igjen av den opprinnelige gruppa, det er to av oss i live, hollenderen som ble skadet og jeg selv. Det var ensomt å forlate stillingene den gangen.

Arven etter Harald fikk jeg aldri utbetalt og ikke delte vi sakene hans heller, og godt var jo det. I juli 1942 er jeg hjemme.

Den mann vi først skal presentere har for egen del ikke noe imot å stå fram under navn. Men av hensyn til barn og barnebarn har han bedt om at det ikke blir gjort.

- Og de som er på min alder vil kjenne meg igjen likevel, sier han. Halden er ikke så stor. Folk får lese min versjon, så får de beødme selv.

Vårt intervjuobjekt - vi kan kalle ham B. - hadde idrettsmiljøet å støtte seg til både før 1940 - og da han kom tilbake etter endt soning noen år etter krigens slutt. Han gjør ingen hemmelighet av at det var Halden Atletklubb som var hans idrettsforening.

Så over til B.s historie.

MED I NS SOM 17. ÅRING

- Jeg meldte meg inn i NS i oktober 1940, jeg var 17 år, sier han. Politikk hadde jeg aldri hatt tid eller interesse for, og jeg fikk det aldri senere heller. Alt det som skjedde var mitt eget ansvar. Jeg valgte selv den veien jeg gikk, og jeg tok også konsekvensene når de kom.

Roy Bick

utøver i denne klubben.

ISOLERT

- Mitt medlemskap i NS førte til isolasjon fra mine gamle venner. I desember 1940 sluttet jeg i jobben i Halden, sammen med to NS-venner begynte jeg å jobbe i Horten. På flyfabrikken i Horten jobbet det 500 nordmenn under tysk ledelse, her ble krigs-fly reparert eller nye satt sammen. Her var lønnen høy, mens nordmenns patriotiske moral var lav. Flyene opererte ute i Nordsjøen mot de allierte.

Krigen ute i Europa var stilnet av, Sovjets overfall på Finland var glemt av oss nordmenn, finnene følte seg forrådt av sine nordiske venner. På det tidspunktet var det mange som trodde at krigen snart var slutt, at Hitler hadde nådd sitt mål. Det strømmet innmeldelser til NS. Parolen den gang var at Norge ville bli fritt gjennom et sterkt NS.

REGIMENT NORDLAND

I januar 1941 kom oppropet til norsk ungdom fra Quising. Vær

Regiment Nordland med våpenpuss ved Dnjeprputovsk. En av soldatene på bildet er fra Halden.

Waffen SS utdannet elitesoldater ble det sagt. Hva vi ikke visste var at det var gått ut ordre til alle rekruttavdelinger om å forsere utdannelsen, noe var i gjære.

FALT - BARE 16 ÅR GAMMEL

22. juni på natten fikk vi vite det, Hitler gikk til angrep på Sovjet med 3,5 mill. soldater. Nordmenn var med, haldensere også. Selv var jeg i Graz under fortsatt utdanning og trodde jeg slapp å være med. Den første haldenseren falt allerede i august ved Dnepr i Ukraina. Han var 16 år. Divisjon Wiking kjempet på sydvansnittet og ble som oftest brukt som spiss i angrepene. Dette medførte voldsomme tap, hele 200 nordmenn falt, av de 800 som var i Wiking, mange andre ble invalider for livet.

EN BLODIG JUL

Divisjon Wiking bestod av 18 000 mann i 3 regimenter infanteri, staber og et artilleriregiment. I november står divisjonen ved Rostow, da var også jeg kommet til Sovjet. Vi lå som reserve rett bak fronten. I desember skjer det nærmest en katastrofe for Regiment Nordland, som jeg tilhørte. Et russisk angrep utsletter flere av kompaniene. Det som var igjen av divisjonen trakk seg tilbake til en liten elv, Mius, som renner ut i Svartehavet litt vest for Rostow. Her graver de seg ned i jordhuler, bunkere, med en maskingeværstilling. Vinteren var kommet, den hardeste vinteren i manns minne.

2. juledag 1941 kommer mitt kompani fram. I min gruppe er vi 8 mann, 5 nordmenn, 2 hollendere og en tysk. Vi får ansvaret for 2 stillinger, en liten bit av Miusfronten.

Den ene stillingen er en nattstilling, 40 meter fra de russiske stillingene. Fram til denne stillingen kryper vi hver kveld når det mørkner, med våpen og

løpet av en time. En av hollenderne blir sterkt skadet i underlivet. Harald, en Oslogutt, får et skudd gjennom brystet på tvers. Selvforskyldt uforsiktighet i åpent skuddfelt.

Harald ligger vanskelig til i åpent lende, jeg er med og drar han inn i sikkerhet. Vi får han i hus og får tak i saniteter. Vi vet det vil gå timer før transport kan komme frem. Harald blør fra munnen, det skummer også blod. Jeg sitter og holder han i hånden og forsøker å trøste, Harald og jeg hadde holdt sammen så lenge. Han tror selv det går mot slutten, jeg lover å besøke foreldrene, når jeg kommer hjem. Harald var ingen tysker-elsker, snarere tvert imot. Han «innsetter» meg som arving til 80 mark han har tilgode i soldatlønn, og sier vi kan dele sakene etter seg, bare noen småting, et bestikk og en slitt lommebok.

I Oslo treffer jeg Harald blid og glad, det var bare lungene som var skadet og alt hadde leget seg fint. Harald har jeg hatt kontakt med i alle år etter krigen, jeg pleier å minne ham om arven og da gliser han bredt. Fra vår gruppe ligger 3 nordmenn, 1 hollender og en tysker begravet på en soldatkirkegård ved Mius.

B. har fortalt sin historie stille og udramatisk. Så føyer han til:

- Vet du hvor mange nordmenn som ligger begravet på Østfronten?

- Nei.

- Det er 1500. Det kom ingen blomster på gravene. Men de valgte selv. Og måtte betale dyrt.

B. stanser litt. Og vi spør: Men så kom du hjem?

- Ja, så kom jeg hjem.

Men det er en annen historie. Og det skal vi fortelle om neste gang.

*Arvid Johansen
Tidlige 40- og 50-årene*

I tjuetretti graders kulde var krig på Østfronten et iskaldt helvete, om en kan bruke et slikt uttrykk. Her har B. måttet pakke inn sitt maskingevær til beskyttelse mot frosten. I bakgrunnen en sekk som markerer inngangen til bunkeren. Bildet er fra Mius-fronten. - Bildene som er vist her er utlånt fra en haldenser som var med.